

Necib Mahfûz'un Roman Türünün Gelişimindeki Rolü

Rashad Seyidov*
ORCID: 0000-0001-7757-1272

İbrahim Yılmaz*
ORCID: 0000-0001-7757-1272

Öz

Roman türü dünya üzerinde neredeyse tüm dillerde ve milletlerde kendine yer edinen edebi bir türdür. Milletlerin kültüründen, gelenek ve göreneklerinden, yaşama biçimlerinden beslenerek ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak ait olduğu milletin veya toplumun değer yargılarını, bakış açılarını içermektedir. Diğer taraftan Dünyanın farklı noktalarında işlenen aynı konular; yazarların içinde bulundukları kültürlerin, bakış açılarının, değer yargılarının aynı olmaması sebebiyle farklı şekillerde ele alınmaktadır. Böylece dünya ölçeğinde global bir kıyas yapılmasına da imkân sağlamaktadır. Dünya üzerinde yaşanan gelişmeler, buna bağlı olarak değişen düşünceler, ortaya çıkan akımlar roman türünün de zaman içerisinde üslup, anlatım biçimi, konu veya tema olarak da değişmesine sebep olmaktadır. Bu çalışmada ise modern Arap edebiyatının öncülerinden olan Necib Mahfuz'un roman türünün gelişimine etkisi anlatılmıştır. Necip Mahfuz, aldığı Nobel Edebiyat Ödülü ile roman türünün sayılı temsilcileri arasında yerini almaktadır. Alanında yetkin biri olan Necib Mahfuz'un roman türünün gelişimi üzerindeki rolünün yadsınamaz olduğu, yazdığı birçok romanın; konu, üslup, anlatım tekniği, bakış açısı olarak diğer yazarlara örnek olduğu yapılan çalışma ile anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Necib Mahfuz, Roman, Arap edebiyatı

Gönderme Tarihi: 20/12/2021

Kabul Tarihi: 01/04/2022

*Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi Ana bilim Dalı Temel İslam Arap Dili ve Belegati, Erzurum- Türkiye, resadseyidov373@gmail.com

*Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Ana bilim Dalı Temel İslam Arap Dili ve Belegati, Erzurum- Türkiye, iyilmaz@atauni.edu.tr

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

SEYİDOV, R.-YILMAZ, İ., " Necib Mahfûz'un Roman Türünün Gelişimindeki Rolü", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 2, 2022, s.327-341.

The Role of Necip Mahfuz in The Development of The Novel Genre

Rashad Seyidov*
ORCID: 0000000177571272

İbrahim Yılmaz*
ORCID: 0000000177571272

Abstract

The novel genre is a literary genre that has a place in almost all languages and nations in the world. It emerges from the cultures, traditions, and customs of the nations, feeding on the way of life. Accordingly, it includes the value judgments and perspectives of the nation or society to which it belongs. On the other hand, the same topics are covered in different parts of the world, since the cultures, perspectives and value judgements of the authors are not the same, they are dealt with in different ways. Thus, it also provides the opportunity to make a global comparison on a world scale. The developments in the world, the changing thought, and the emerging trends cause the novel genre to change over in terms of style, narrative style, subject, or theme. In this study, the influence of Necip Mahfuz, one of the pioneers of modern Arabic literature, on the development of the novel genre is expressed. Necip Mahfuz is one of the few representatives of the novel genre with the Nobel Prize in Literature. The role of Necip Mahfuz, who is a competent person in his field, in the development of the novel genre is undeniable, and in many of the novels he wrote; it is understood from the study that he is an example to other writers in terms of subject style, expression technique and point of view.

Keywords: Necip Mahfuz, Novel, Arabic Literature

Received Date: 20/12/2021

Accepted Date: 01/04/2022

* PhD Student, Atatürk University Department of Basic Islamic Arabic Language and Belegati, Erzurum-Turkey, resadseyidov373@gmail.com

*Professor, Atatürk University Department of Basic Islamic Arabic Language and Belegati, Erzurum-Turkey, iyilmaz@atauni.edu.tr

You can refer to this article as follows:

SEYİDOV, R.-YILMAZ, İ., ‘‘ Necîb Mahfûz’un Roman Türünün Gelişimindeki Rolü’’*Academic Journal of History and Idea*, Vol. 9, Issue 2, 2022, p.327-341.

Роль Неджипа Махфуза в развитии жанра романа

Рашад Сеидов *
ORCID: 0000000177571272

Ибрагим Йылмаз *
ORCID: 0000000177571272

Резюме

Жанр романа — это литературный жанр, который присутствует почти во всех языках и странах мира. Она возникает из культур, традиций и обычаев народов, питаясь образом жизни. Соответственно, он включает ценностные суждения и взгляды нации или общества, к которым он принадлежит. С другой стороны, одни и те же темы освещаются в разных частях мира, поскольку культуры, взгляды и ценностные суждения авторов неодинаковы, они трактуются по-разному. Таким образом, это также дает возможность сделать глобальное сравнение в мировом масштабе. События в мире, изменение мышления и возникающие тенденции заставляют жанр романа меняться с точки зрения стиля, стиля повествования, предмета или темы. В данном исследовании выражается влияние Неджипа Махфуза, одного из пионеров современной арабской литературы, на развитие жанра романа. Неджип Махфуз — один из немногих представителей жанра романа, удостоенный Нобелевской премии по литературе. Роль Неджипа Махфуза, который является компетентным человеком в своей области, в развитии жанра романа неоспорима, и во многих написанных им романах; из исследования следует, что он является примером для других писателей с точки зрения сюжетного стиля, техники выражения и точки зрения.

Ключевые слова: Неджип Махфуз, роман, арабская литература

Получено: 20/12/2021

Принято: 01/04/2022

* Аспирант, Университет Ататюрка, кафедра базового исламского арабского языка и белегати, Эрзурум-Турция resadseyidov373@gmail.com

* Профессор, Университета Ататюрка, кафедра базового исламского арабского языка и белегати, Эрзурум-Турция, iyilmaz@atauni.edu.tr

Ссылка на статью:

SEYİDOV, R.-YILMAZ, İ., ‘‘ Necib Mahfûz’un Roman Türünün Gelişimindeki Rolü’’, академическая история и мысль, Т.9, NO.2, 2022, С.327-341.

Giriş

Roman edebiyat içinde bir tür olmakla birlikte, dil çatısı altında bir ifade unsurudur. Dil, insanlar arasındaki anlaşma, iletişim kurma aracı olmasının yanında, duygu ve düşüncelerin söz veya yazı aracılığıyla başkalarına iletilmesine; kıymet ifade eden sözün korunmasına yarayan çok önemli yaşayan bir varlıktır. Toplumu "millet" yapan unsurların başında geldiği için "millî" bir mahiyet arz eden edebiyatın, biricik/ana malzemesi dildir. Böylece dil insanlar arasındaki anlaşmayı sağlayan faktör olmasıyla birlikte, edebiyat vs. ifade öğelerini içine almaktadır. Roman da bu ifade metodunun içindedir.

İfade esnasında anlatıcıya geniş imkânlar sunması yönünden diğer edebiyat türlerinden ayrıldığı belirtilen roman, Arapça'da rivaye/², İngilizce novel¹ الرواية İtalyanca'da novella olarak adlandırılır. Bunun ise Latince'de olan ve yeni anlamında kullanılan novus, kelimesinden alındığını söylemek mümkündür.³ Romanın uzun soluklu olması; onu, düz yazı, mektup, fıkra, hikâye vs. türlerden ayırır. Çünkü hikâye daha kısa özelliktedir. Bazı Arapça kaynaklarda roman القصة الطويلة olarak isimlendirilmiştir. Hatta roman isimlendirilirken hikâye, hikâye ise kısa hikâye şeklinde vasıflandırılmıştır.⁴ Romanın bunlardan farklı bir şey olmasıyla beraber, bu edebi türler ve sayamadığımız diğer türleri içinde barındırdığı söylenebilir. Bu zikredilen bilgilerden yola çıkarak roman için şöyle bir tarif yapılabilir; roman; edebiyat içinde insani tecrübelerle dayanan doğaüstü olaylardan sakınan olmuş ya da olması mümkün şeyleri konu edinen neredeyse edebi türlerin çoğunu ihtiva eden bir özelliğe sahip, uzun soluklu bir ifade sanatıdır. Bu çalışmada ise Türk asıllı olduğu söylenen Necîb Mahfûz'un⁵ modern Arap edebiyatının öncülerinden biri olarak roman türünün gelişimine etkisi anlatılmıştır. Necip Mahfuz, aldığı Nobel Edebiyat Ödülü ile roman türünün sayılı temsilcileri arasında yerini almaktadır. Alanında yetkin biri olan Necip Mahfuz'un roman türünün gelişimi üzerindeki rolünün yadsınamaz olduğu, yazdığı birçok romanın; konu, üslup, anlatım tekniği, bakış açısı olarak diğer yazarlara örnek olduğu yapılan çalışma ile anlaşılmaktadır.

1. Arap Edebiyatı'nda Roman

Roman kelimesi Arapça kaynaklarda rivaye (الرواية) ya da hikâye tavile (الحكاية الطويلة)

¹ Emrullah İşler- İbrahim Özay, *Türkçe-Arapça Sözlük*, Fecr Yayınevi, Ankara 2010, s.933.

² Serap Bezmez, vd. *Redhouse Büyük El Sözlüğü* Redhouse yayın evi, İstanbul 1997, s.284.

³ Heyet, "Roman", *Anabritanica*, C. XXVI, Ana Yayıncılık, İstanbul 1993, s.324.

⁴ E. İşler- İ. Özay, *Türkçe-Arapça Sözlük*, a.g.e., s.933.

⁵ Musa Yıldız, "Necip Mahfuz'un Sembolik Romanları", Doktora Tezi, Ankara 1998, s.22.

şeklinde karşılanmakla beraber roman yazarına da “*el-katibul rivaye*” (الكاتب الروائي) denilir.⁶ Arap dünyasında İslam öncesi dönemde okuma yazma az orandaydı. Zamanla onlar kendilerinde bulunan övgüye layık gördükleri şeyleri, esâtirul evvelin olarak tabir ettikleri efsanevi olayları, kahramanlıkları, cömertlikleri vb. durumları kendilerinden sonraki nesillere aktarabilmek ve hafızada kolay kalabilmesi için ezber yoluyla ve veciz olarak, yani az söz söyleyip çok mana içeren cümleler kurmaları gerekiyordu. örneğin *الكلب جبان* tabiri Arapça’da köpeği korkak anlamında kullanılırken kinaye yoluyla köpeğin sahibinin cömert oluşunu irade etmişlerdir.⁷ Araplarda nesir (düz yazı) genel manada yok değildi. Nesrin varlığını kuss bin Saide’nin hutbelerinde görmekteyiz.⁸ Ancak nesir türünden eserler genellikle seci’li bir tarzda görülmektedir. Hz. Muhammed’in “*أَيُّهَا النَّاسُ، أَفْشُوا السَّلَامَ، وَأَطِيعُوا، وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ، وَصَلُّوا النَّاسَ نِيَامًا، تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ*.” (Ey insanlar; selamı yayın, akrabaya ilgi gösterin, herkes uykuda iken namaz kılın, selametle cennete girin.) hadisi⁹ vb. bu anlatıma örnek olabilir. Yine mezkur edebiyatda başlıca anlatı türleri şöyle sıralanabilir: Masallar, efsaneler, mesneviler, biyografiler (siret-i zatiyyeler), kıssalar, hikâyeler, makaleler, rihleler/seyahatnameler, fıkralar /nevadir, kerâmât-ı sûfiyye, menameler/ rüyalar, vb. düzyazı tarzında eserler.

Fransız imparatoru Napolyon ile beraber Arap dünyasında farklı materyaller götürülmüştür. Bunlar toplumsal alanda tiyatrolar, gazete gibi insanın kendini ifade etme gereçleri olarak düşünülebilir. Toplumun tutumunun bir nevi aynası, ya da toplumun vicdanının sesi olarak nitelendirebileceğimiz aydınlar olarak bilinen yazarlar bu etkileşimi dile getirip yazıya dökmeye çalışmışlardır. Böylece kültürlerarası edebi etkileşime zemin hazırlanması kaçınılmazdır. İnsanların toplumsal etkileşimi bireysel etkileşim kadar hızlı olmadığı bir gerçektir. Bu bağlamda Fransız işgalinin etkileri de her ne kadar hızlı denilse de, toplumsal düzeyde uzun soluklu bir etkileşimdir. Dolayısıyla Fransızların işgalinden sonra Mısır’da halkın yaşadığı olayların neticesiyle geç görülmüştür. Edebi alandaki bu değişim yarım yüzyıldan fazla bir zaman sonrasında fark edilecek düzeyde meydana gelmiştir.¹⁰ Arap dünyasında romanın gelişmesinden evvel makame tarzında yazılar serdedildiği görülmektedir. Bu eserler bilgi ağırlıklı olması hasebiyle makalelerden ayrılmaktadırlar. Abdullah Fikri, Aişe et-Teymuriyye ve Lübnan’da Nasıf el-Yazici’ye ait yapıtlar, ayrıca Ahmed Faris eş-Şidyak’ın

⁶ Emrullah İşler-İbrahim Özey, a.g.e. s 933, Serdar Mutçalı, *Dağarcık Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, s.351.

⁷ Ahmet b. Musatafa b. Ömer el-Haşimi, *Cevahiru’l-Belağa*, (tdk. Yusuf es-Sumaylı), Mektebetü’l-Asriye, Beyrut, tsz. s.128.

⁸ Tebrani, el-Mu‘Cemü’l-Kebir, *Mektebet-u İbni’t-Teymiye*, had. no; 12561, C. XII, Kahire 1994, s.88.

⁹ İbn-i Mâce, *Sünen* (thk. Şuayb Arnavuti), Daru’r-Risale el-‘Alemiyye, C. 2, Beyrut 2009, s.360.

¹⁰ Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, Hece Yayınları, Ankara 1997, s.18.

“*es-Sak ale’s-Sak fi Ma Hüve’l-Faryak*” gibi çalışmalar makame olarak bilinmeselerde makameler romanın başlangıcı olabilecek türden eserler sayılabilirler. Yine Muveylîhi’nin “*Hadis-u ‘Îsâ bin Hişâm*” adlı eseri, Hemezani’nin mekamesini andırması açısından örnek olabilir.¹¹ Bütün bu gelişim ve mukaddime yapıtlarından sonra ilk olarak roman denilebilecek batılı anlamda eser, Hüseyin Heykel’in 1914 yılında “*Mısrü’l-Fellah*” olarak neşrettikten sonra ismini “*Zeyneb*” olarak değiştirdiği¹² eserdir. Eserin ismini değiştirmesinin sebebi bayan isminin ilk yayımlamada tepki alma endişesidir. Bu endişesinin ortadan kalktığına emin olunca da “*Zeyneb*” olarak değiştirmiştir. Ancak bu eserin ilk Arap romanı olduğu ile ilgili ihtilaf vardır.¹³ Hüseyin Heykel’in telif ettiği bu eser, ilk olması yönünden Don Kişot’un batı tarzı romana eski bir geçiş nevi teşkil etmesi açısından benzerlik arz etmektedir.¹⁴

Arap romanının bu şekillenmesi sadece Mısır’da değil diğer Arap ülkelerinde de benzer bir şekilde gerçekleşmiştir. Mısır’da krallığın sona ermesiyle birlikte beklenen değişimleri yönetimden göremeyen yazarlar, bu defa farklı bir seyir içine girmiş ve değişmelerin kaydedilmesini roman anlatım tarzında sağlamışlardır. Mahfûz seksenli yıllara kadar genellikle toplumsal romanlara eğilim göstermiştir.¹⁵ Yapıca roman benzeri eserler; Arap âleminde, özellikle Mısır’da, roman henüz oluşum aşamasındayken kaleme alındığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak Mahmut İbrahim Celal’in telif ettiği “*el-Emir Haydar*” الأمير حيدر eseri, Süleyman Feyzi’nin 1919’da kaleme aldığı “*er-Rivaye el-Îkaziyye*” الرواية الإيقاظية eseri, Ahmet es-Seyyid’e ait olan 1922’de yazdığı “*Mesirud-Du’afa*” مصير الضعفاء eseri gösterilmektedir. Bunun sebeplerinden bir tanesi de Arap âleminin roman yazmaya hazır bir vaziyet kazanmış olmasıdır. O halde denilebilir ki, eğer roman batılı anlamda bir çıkışı İslam dünyasından önce gerçekleştirmeseydi Arap âleminde bu ister istemez ortaya çıkacaktı. İslam dünyasında roman türünün ataları sayılabilecek Kelile ve Dimne, Elf-u Leyle ve Leyle yani Binbir Gece Masalları vb. eserler gösterilebilir. Bu eserlerin İslam dünyasında nüvelerinin görülmesine rağmen gerçekleşmemesinin temel nedenlerinden bir tanesi de siyasi ve toplumsal gelişimde ve kalkınmadaki durağanlıktır. Eğer bu durağanlık evresi göz önünde bulundurulursa bu edebi türün gecikmesi daha iyi anlaşılır.¹⁶ Çünkü romanın oluşumunun tam olarak Fransız ihtilali sonrasına tekabül etmesi, siyasi ve sosyal olgunlaşmanın edebiyatçılara ve dolayısıyla edebi türlere yansımaları olarak da görülebilir.

¹¹ İbrahim es-Se’afin, *Tatavvuru’r-Rivaye el-‘Arabiyye el-Hadise fi Biladi’s-Şam*, Daru’l-Menahil, Beyrut 1987, s.31-38.

¹² Allen Roger, *Edebiyat Tarihi ve Arap Romanı*, (Çev. Faruk Çiftçi), KSÜ İlahiyat Fak. Dergisi, 2005, s. 134.

¹³ R. Er, *a.g.e.*, s.44.

¹⁴ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara 2009, s.22.

¹⁵ el-Musevi, Muhsin Casim, *er-Rivayetü’l-‘Arabiyye en-Neş’etü ve’t-Tahavvul*, Menşuratu Darul Âdâb, Beyrut 1988, s.12.

¹⁶ El Musevi, *a.g.e.*, s.21-23.

Arap romanı ilk oluşumun ardından birçok yazarla zenginleşmiştir. Bunlardan bazıları; Ali el-Carim, Ali Ahmed Bâkesîr Âdil Kâmil, Muhammed, Abdülhamid Cûde es-Sehhar, Ferid Ebu Hadid, Muhammed Sa'îd el-Uryan ve Necîb Mahfûz gibi yazarlardır. Yine o dönemde, Lebibe Haşim, Zeyneb Fevvaz, Ya'kûb Sarruf ve Ferah Antun¹⁷ roman türünde eser veren öncü edebiyatçılarıdır.¹⁸ Roman türünün gelişmesinde kadınların etkisi bir gerçektir. Kadınların toplumda ikinci planda tutulması yazarların dikkatini çekmişti. Bu duruma, roman aracılığıyla karşı duruş sergilemeleri ile kadınlar tarafından roman türünün önemsenmesi de dikkat çekilmesi gereken hususlardandır. Bu durum, sadece Mısır'da değil Lübnan, Irak gibi Arap ülkelerinde kendini göstermiştir.

1980'lerden sonra Kuzey Afrika'daki yazarlar roman yazmada çok ilerleme göstermişlerdir. Fas, Tunus, Cezayir'de Fransızca çok kullanılmasına rağmen, Arapça tercümeden ziyade telif eserler yazılmasıyla roman türünün ilerlemesine katkıda bulunulmuştur. Özellikle Necîb Mahfûz'un 1988 yılında Nobel ödülüne layık görülmesinden sonra Arap dünyasında pek çok yazar yetişmiş ve yetişmektedir. Böylelikle yeni dönem arap edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmaya devam edilmektedir.

2. Necib Mahfuz ve Roman

2.1 Hayatı ve Edebi Çalışmaları

Mahfuz, edebi kişiliği açısından Arap edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Romanlarını yazarken toplumun duygusuna ustaca tercümanlık yapan ünlü yazar hakkında kısaca bilgi verilmesi yerinde olur kanaatindeyim.

Türk asıllı olduğu söylenen Necîb Mahfûz¹⁹, 11 Aralık 1911'de Kahire'de el-Cemaliyye semtinde dünyaya gelmiştir. 12 yaşına geldiğinde, hayatında büyük izler bırakan Kahire'nin Abbasiye semtine taşınmıştır. Necîb Mahfûz, 1934-1936 yılları arasında felsefe ve edebiyat arasında gelgitler yaşamıştır. Bu dönemi şöyle anlatır: bir elimde felsefe kitapları, diğer elimde Tefvîk el-Hakîm, Yahya Hakkı ve Taha Hüseyin'in eserleri vardı. Nihayet O, edebiyatçı olmayı seçtiğini söyler.²⁰ Çalışma hayatına 1939 yılında Kahire Üniversitesi'nde başlayan Necîb Mahfûz devletin çeşitli kademelerinde sekreterlik, müdürlük, daire başkanlığı ve son olarak Kültür Bakanlığında sinema işlerinden sorumlu müsteşar olarak görevlerde bulundu. 1971 yılında emekli olmuştur.

¹⁷ İbrahim Abduh, *A'lamu's-Sahafe el Arabiyye, Mektebetu'l-Âdâb*. Ts. s. 91.

¹⁸ Rahim Er, "Roman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.35, TDV Yayınları, Ankara 2008, s. 164.

¹⁹ M. Yıldız, *a.g.t.*, s. 22.

²⁰ Racâ en-Nakkâş, *Necîb Mahfûz Safahât min Müzakkerâtihi ve Adva Cedîde alâ Edebihi ve Hayâtihi*, Muessesetu'l-Ehrâm, Kahire, 1998, s. 53-54. bkz. İbrahim Abdulaziz, *Ene Necib Mahfuz*, Nefrû li'n-Neşr ve't-Tevzi', Mısır 2006.

Necib Mahfûz'un eserlerinin birçok dile çevrilmesinin yanı sıra Amerikan kongresinde dünyanın en seçkin yazarları arasında olduğu ifade edilmektedir. Amerikan basınında, Nobel ödülü alan ilk Arap olmasının yanısıra Arap anlatı sanatını zenginleştiren ve yazıdaki üslubunun mükemmel olduğu ifade edilmiştir. Özellikle; Beyne'l-Kasrsehayn, Kasru's-Sevk ve es-Sukkeriyye'den oluşan ünlü es-Sulasiyye'si olmak üzere bazı eserlerini tanıtarak, İngilizce'ye çevrilen eserleri hakkında bilgi verilmiş ve özellikle 'Necip Mahfuz, gerçek hayatın derinliklerine dalmış ve ondan evrensel bir edebiyat çıkarmıştır.' ifadesi kullanılmıştır. William Honnan tarafından Balzac'a benzetilen yazar, eserlerinde şehir hayatını ve bu şehirlerde yaşayan karakterleri psikolojik ve sosyolojik açıdan ele almıştır. Ayrıca, Mahfuz'un bazı eserlerini tercüme eden Roger Allan ise, mükemmel bir eser olan es-Sulasiyye'sinin Arap edebiyatında benzeri görülemeyen bir çalışmayı başardığını beş yıllık bir araştırmadan sonra ifade etmektedir.

İlk hikâyesi 1930 yılında *eş-Şebeb* dergisinde²¹, ilk romanı ise 1939 yılında Selâme Mûsa'ya ait bir dergide neşredilmiştir.²² Ülkesinde ve Arap âleminde aldığı birçok ödülün yanı sıra 1988 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür. 1994 yılında bir kişi tarafından suikasta uğramış, fakat yaralı olarak kurtulmuş, kısmi felç olsa da çalışmalarına devam etmiştir.²³ Edebiyat alanında pek çok eser bırakan Necib Mahfûz 2006 yılında vefat etmiştir.

Necib Mahfûz'un hayatına baktığımızda yaşadığı mahalle ve aile ortamı sade bir durum arz etmektedir. Evlerinde Kur'an-ı Kerim ve babasına hediye edilen bir kitaptan başka kitap olmadığı görülmektedir. Böyle bir çevrede yetişen Necib Mahfûz'un, doğal olarak edebiyatla tanışması ilkokulda başlar. Hatırladığı kadarıyla ilk okuduğu romanın "*İbn Conson*" (Johnson'un Oğlu) dur. Daha sonra araştırır ve Johnson'un oğlu varsa, babası da vardır düşüncesiyle bu serinin diğer romanlarını da bulur ve okur.²⁴ Aynı zamanda el-Ehram gazetesinde seri halinde yayınlanan daha sonraları kitap olarak basılan, Paul Quin, Charles Jervis gibi yazarların tarihi romanlarından istifade eder. Kendi ifadesiyle hem okur hem de bunları yazar.²⁵

Necib Mahfûz'un edebi kişiliğinin oluşmasında daha küçük yaşlarından itibaren okuduğu edebi şahsiyetlerin başında el-Manfalûti gelmektedir. Necib Mahfûz, lise dönemlerindeyken Cahız (M.S 869)'ın "*el-Beyân ve't-Tebyîn*" Ali el-Kâlî (M.S. 976)'nin "*el-Emali*", İbn Abdi

²¹ İ. Abdulaziz, *a.g.e.*, s.90.

²² İ. Abdulaziz, *a.g.e.*, s.103.

²³ İ. Abdulaziz, *a.g.e.*, s.294.

²⁴ İ. Abdulaziz, *a.g.e.*, s.102.

²⁵ Cemal El-Ğitani, *El-Mecâlisul-Mahfûziyye*, Daruş-Şuruk Yayınları, Kahire 2008, s.25.

Rabbîh (M.S. 940)'in “*el-İkdu'l-Fer'id*” adlı eserlerinin yanı sıra bazı ansiklopedik eserleri de okudu. Özellikle Ebu'l-‘Ala el-Me‘arrî (M.S. 1058), el-Mutenebbî (M.S. 965) ve İbnu'r-Rumi (M.S. 896)'den istifade etti. Kendisinin bu anlamda kültürel mirastan istifade ettiğini ifade eden Mahfûz, Kur'an ve Hadis'ten özel olarak bahsetmektedir. Ayrıca yazılmış olan, tarih konulu kitaplara da ilgi göstermiş ve bu birikimini “*‘Abesu'l-Akdâr, Radûbîs, Kifahû't-Tîbe*” vs. hikâyelerde ayrıca şiir ve nesir olarak kullandığını belirtmektedir.²⁶ Necîb Mahfûz'un düşünce yapısının oluşmasına katkısı olanların başında Taha Huseyn ile Abbas Mahmud el-Akkad gelir. Ayrıca yazılarında felsefi ve psikolojik anlamlar yüklü olmasında O'nu daha önce ilgi duyduğu ve araştıma yaptığı felsefe alanının da etkisi olmuştur.²⁷ Yine kendi dönemi genç kuşağın üzerinde etkisi olan el-Manfalûti Mahfûz'a edebiyatı ve yazmayı sevdirmiştir.

İslam âlemi içinde meydana gelen olumsuz siyasi ve idari gelişmeler, realist roman türünün güçlenmesine neden olmuştur. Necîb Mahfûz ilk başta *Abesu'l-Akdâr, Radûbîs* ve *Kifahû't-Tîbe* adlı romanlarıyla, ikinci dünya savaşı öncesi, tarihi roman telif etmeye devam ederken, savaş sonrası toplumsal ve gerçekçi romanlara yönelmiştir. Kral ailesinin yönetiminden sonra Mısır yönetimindeki başarısızlıklar, Mahfûz'u; sembolik, eleştirel ve gerçekçi romana yönelttiği görülür.²⁸ Mahfuz tarihe önem verdiği ve bu alanda eserler verdiği için bu döneme tarihi dönem denilmiştir. Mahfuz roman yazmaya tarihi türlerle başlamıştır. Kendisini bu başlangıca iten bazı etkenler olduğunu ifade etmiştir. Selame Musa'nın fikri hayatındaki kişisel etkisi olduğu gibi bu türün o dönemdeki Mısır düşüncesinin sanatsal bir ifadesidir de denilebilir. Ayrıca var olan problemlerin tarihten esinlenerek sembollerle çözüm bulmak istemesi de inkar edilemez bir gerçektir. Necîb Mahfûz'un 1939-1988 yılları arasında 34 romanı yayınlanmış olup, bunlardan ilk üçünü tarihi romanları oluşturmaktadır. Necîb Mahfûz, dönemindeki genç entelektüeller arasında yaygın olan Eski Mısır'ın devamı niteliğinde olan firavunlar dönemine merak sarmış ve bununla alakalı *Abesu'l-Akdâr (Kaderin Cilvesi, 1939)*, *Radûbîs (1943)*, *Kifah Tibe (Tibe'nin Mücadelesi, 1944)* adlı romanları yazmıştır. Mahfuz'a göre bu dönemde ülkenin içinde var olan problemlerine Firavunlar dönemindeki hayat çerçevesinden çözümler üretmeye çalışmıştır. Amacı, milli duyguları uyandırarak, bu geçmişi güzel bir gelecek için kullanmaktır.

Mahfûz, ilk gerçekçi romanı “*el-Kahiretu'l-Cedide*”yi (Yeni Kahire) 1945 yılında yayımlamıştır.²⁹ Bu romanın önemi, yazarın yaşanan hayatla ilgili tecrübelerini aktardığı ilk eser olmasından kaynaklanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkan Mısır'ın özgürlük

²⁶ İ. Abdulaziz, *a.g.e.*, s. 72.

²⁷ İ. Abdulaziz, *a.g.e.*, s. 67-68.

²⁸ İ. Abdulaziz, *a.g.e.*, s. 101.

²⁹ İ. Abdulaziz, *a.g.e.*, s. 77.

mücadelesi ile ekonomik krize sürüklenirken halkın yoksulluğu ve bozulmalarını içermektedir. Hânu'l –Halîlî ile Zukâku'l-Midak eserlerinin ortak yanı, ikisinde İkinci Dünya Savaşı etkileri üzerine kurulmuş olmasıdır. Savaşın son yılları ve bitiminden hemen sonraki dönemde vuku bulan olayları ele almaktadır. es-Serâb eseri bazı eleştirmenler tarafından psikanalitik gerçekçilik olarak ifade edilmektedir. Bidâye ve Nihâye romanı, İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki 1935-1939 yılları arasındaki ekonomik kriz, yoksulluk ve siyasi bozulmaları anlatmaktadır. Ana teması, yoksulluk ve sonuçlarıdır. es-Sulasıyye'den sonra en gerçekçi roman olarak ta sayılmaktadır. Mahfuz'a göre; es-Sulasıyye (Beyne'l-Kasreyn, 'Asru's-Şevk, es-Sukkeriyye) romanı klasik bir dönemden gelip romantik bir dönemle bütünleşen ve analitik döneme yönelen bir hüviyet taşıdığını ifade etmektedir. En önemlisi de vatanseverlik duygusudur. Mahfuz'un es-Sulasıyye ile biten roman üçlüsü; Mısır toplumu üzerinde zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin kuşaklar üzerindeki etki ve yansımalarının yanında geleneksel toplumun can çekişmesini resimleyen bir çalışmadır.

Necîb Mahfûz gerçekçi romanlarında toplumu ve toplumun değişik katmaları ile içlerindeki durumlarından kendini soyutlamayı başarmış, sembolik romanlarında ise felsefi konulara girip onları sembolik olarak ifade etmektedir.³⁰ *Avlad-i Hâratine* adlı romanını el-Lıss ve'l-Kilâb, es-Summan ve'l-Harîf, et-Tarîk, eş-Şehhâz, Sersera Fevka'n-Nîl, Mîramâr romanları takip etmiştir.

el-Lıss ve'l-Kilâb romanında Mahfuz, hapisten çıktıktan sonra en yakın dostlarının kendisine sırt çevirdiği bir hırsızın mücadelesini sembolize ederek anlatmıştır. Mısır tarihinin yakın geçmişinden bir kesit sunan es-Summan ve'l-Harîf romanı, altı yıldan fazla bir zamanda geçen olayları ele almıştır. Halbuki bir önceki eseri el-Lıss ve'l-Kilâb'da olaylar onbeş gün gibi kısa bir sürede cereyan etmiştir. Ayrıca ele aldığı dönemin siyasal olaylarına daha fazla yer verdiği gibi devrimi direkt olarak ele alan ilk romandır diyebiliriz. Devrim öncesi ve sonrası dönemlerini temsil eden roman karakterlerini, bu tarihi dönemleri canlandıran semboller olarak ifade eden yazar, aynı karakterlere ruhi boyutlarda katarak onları somutlaştırmıştır.

Mahfuz'un sembolik romanlarından dördüncüsü olan et-Tarîk romanında, bir gencin hiç tanımadığı babasını ararken annesinin ölümü ve sonrasında gelişen olayların bir hayli sembolik içeren ifadeler ile anlatılmasıdır. eş-Şehhâz romanı, eski bir devrimci avukatın yaşadığı bunalım ve bu bunalımdan kurtulma çabalarını konu edinirken, Sersera Fevka'n-Nîl'de ise, devrim sonrası yönetime gelen cuntacılar tarafından bir kenara itilen aydınların bir

³⁰ İ. Abdulaziz, a.g.e. s.107.

teknede yaşadıkları uzlet hayatını konu edinmektedir. Miramar romanında ise diğer romanlarının aksine insan ve olaylarla dolu Miramar pansiyonunda yaşananları anlatmaktadır. Nobel Ödülü Necîb Mahfûz için, bütün Arap edebiyatçılarına verilmiş bir ödüldür. Nobel'den evvel bir kaç ödül daha söz konusudur. Kral Faruk'un vereceği ödülü kendisi reddederken, bir diğerini kendi isteği dışındaki gelişmeler nedeniyle kazanamamıştır. Hadise şöyle cereyan etmiştir: Mahfuz'un Nobel ödülünü alması; Fas, Cezayir, Tunus gibi ülkelerin dışında Rusya'dan Pakistan'a kadar birçok ülkede yankı uyandırmakla birlikte; Amerika, İngiltere, Fransa ve İsveç basınında geniş yer verilmiştir. Nobel ödülünü almadan önce İngilizce aslından Türkçe'ye çevrilen tek eser Zukâku'l-Midak iken, sonrasında Arapça aslından "Sokaktakiler" adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bu eserin dışında Türkçe'ye tercüme edilen Mîramâr, Yevme Kutile'z-Zaim, Sersera Fevka'n-Nîl romanları bilinmektedir. İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bazı kısa hikayeleri de mevcuttur. Fransızca'ya çevrilenes-Sulâsiyye romanı kendisine Nobel ödülü kazandırdığı gibi başka eserleri de Fransızca'ya çevrilmiştir. Zukâku'l-Midak, Sersera Fevka'n-Nîl İsveççe'ye, Evlâd-u Hâratinâ İngilizce'ye çevrilmiştir. Ödülden sonra Rihle İbn Fattûme ve el-Lıss ve'l-Kilâb eseleri de İsveççe'ye çevrilmiştir. Bu kısa bilginin akabinde Mahfûz'un bir asra yakın ömre sığdırdığı eserlere geçelim.

2.2. Hikaye ve Romanları

Necîb Mahfûz'un eserlerini; romanları, hikayeleri, diyalog türündeki eserleri ve çevirileri olmak üzere dört başlık altında ele alabiliriz. Necîb Mahfûz'un, okuyucularının karşısına ilk kez 1938 yılında Mecelletu'l- Cedide dergisinde yayınlanan hikayeleriyle çıkmıştır. Mahfûz her ne kadar romanlarıyla tanınmış olsa da hikaye yazarlığı olarak Arap edebiyatına katkısının olduğu da bir gerçektir. İlk kısa hikaye kitabı Hamsu'l-Cunûn'dur. 28 hikayeden oluşan bu kitapta; iki dünya savaşı arasındaki dönemde Mısır toplumunun yaşantısından gözlemler konu edilir. Yazar, yaşamak için mücadele eden işçileri, bakış açıları ve üst tabaka ile mücadeleleriyle şehirdeki orta sınıfı, saçmalıkları ve tüm değerleri ve prensipleri çiğneyişleri ile aristokrat tabakasını tasvir eder. Hikâyât Hâratinâ son hikaye kitabıdır. İçinde 78 kısa hikayelerden oluşur. Yazarın çocukluk yılları, yaşadığı çevreden ve bu çevredeki olaylardan ilham alarak yazıldığından dolayı otobiyografik olarak da adlandırılır. Hikayelerin içindeki milliyetçilik fikri ağır basmaktadır. Bunun dışında bazı hikayelerinde aşk konusunu işlediği de bir gerçektir. Hikayelerinde (6,10,17,24,25,31,32,33,34) cahillik ve yoksulluğun baskı şeklinde ortaya çıkmasının olumsuz sonuçlarını göstermektedir. Yapılan eleştirileri ortaya koyduğu gibi baskıyı yapanları da eleştirmiştir. Mahfuz der ki: çocukluğumdaki hayatım es-Sulâsiyye'den kısa olarak Hikâyât

Hâratinâ' da detaylı yansıtılmıştır. Diğer hikayelerinde genellikle karakterlerin tasviri üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz. 14 hikaye koleksiyonu içinde toplamda 182 hikayesi bulunmaktadır. Yayınlanış sırasına göre hikayeleri şunlardır:

1. Hemsu'l-Cunûn (1938)
2. Dünya'l-Allah (1963)
3. Beytu Seyyi'u's-Sum'ah (1965)
4. Hammâratu'l-Kittî'l-Esved (1968)
5. Tahte'l-Mizalle (1969)
6. Hikâye bi-la Bidâye ve lâ Nihâye (1971)
7. Şehru'l-Asel (1971)
8. el-Cerime (1973)
9. el-Hubbu Fevka Hedabeti'l-Heram (1979)
10. eş-Şeytan Yaiz (1979)
11. Ra'eytu fimâ Yera'n-Na'im (1982)
12. et-Tanzîmus'Sirri (1984)
13. Sabahu'l-Verd (1987)
14. el-Fecru'l-Kezib (1989)
15. Esdau's-Sireti'z-Zâtiye
16. el-Karâru'l-Ahîr
17. Sude'n-Nisyan
18. Futuvvetu'l-Atûf
19. Ahlam
20. Fetretu'n-Nekâhe

Necîb Mahfûz'un, romanlarına baktığımızda ise ilk eseri olan 'Abesu'l-Akdâr' romanı 1939 yılında yayımlanmış olup, 1988 yılına kadar toplamda 34 roman yazmıştır. Bu romanlarından ilk üçü tarihi roman olup, sonrasında realist ve sembolik türde yazdığı eserleri şunlardır:

1. Abesu'l-Akdâr (1939) (Kaderin Cilvesi)
2. Radûbîs (1943)
3. Kifah-u Tîbe (1944)(Tibe'nin Mücadelesi)
4. el-Kahiratu'l-Cedide (1945) (Yeni Kahire)
5. Hânu'l –Halîl (1946)
6. Zukâku'l-Midak (1947) (Midak Sokağı)

7. es-Serâb (1948) (Serap)
8. Bidâye ve Nihâye (1949) (Başlangıç ve Son)
9. Beyne'l-Kasreyn (1956) (İki Köşk Arasında)
10. 'Asru'-Şevk (1957) (Özlem Sarayı)
11. es-Sukkeriyye (1957) (Sukkeriyye Sokağı)
12. el-Lıss ve'l-Kilâb (1961) (Hırsız ve Köpekler)
13. es-Summan ve'l-Harîf (1962) (Kırlangıçlar ve Sonbahar)
14. et-Tarîk (1964) (Yol)
15. eş-Şehhâz (1965) (Dilenci)
16. Sersera Fevka'n-Nîl (1966) (Nil'de Gevezelikler)
17. Mîramâr (1967) (Mîramâr Pansiyonu)
18. Evlâd-u Hâratînâ (1967)
19. el-Merayâ (1972)
20. el-Hubbu Tahte'l-Matâr (1973)
21. el-Kernâk (1974)
22. Hikâyât-u Haratînâ (1975)
23. Kalbu'l-Leyl (1975)
24. Hadratu'l-Muhterem 1976)
25. Melhametu'l-Harafiş (1977)
26. Asru'l-Hubb (1980)
27. Efrahu'l-Kubbe (1981)
28. Leyalî Elf-i Leyle (1982)
29. el-Bâkî mine'z-Zemen Sa'a/ (1982)
30. Rihle İbn Fattûme (1983)
31. el-'A'îş fil-Hakîka (1985)
32. Yevme Kutile'z-Zaim (1985)
33. Hadisu's-Sabah ve'l-Mesa' (1987)
34. Kuştumûr (1988)
35. Es-Sulâsiyye
36. Mısrû'l-Kadîme

Yazarın çalışmaları genel olarak incelendiğinde modern Arap edebiyatının öncülerinden olduğu görülmekte ve aynı zamanda roman türünün gelişimine katkısı da anlaşılmaktadır.

Sonuç

Necîb Mahfûz, Arap Edebiyatı'nda roman türünün gelişmeye başladığı dönemde buna kayıtsız kalmayarak bu türe uygun eserler kaleme almıştır. Özgün ve başarılı eserler ortaya koyarak Arap Edebiyatı'nda bu türde zirveye yerleşmeyi başarmıştır. Kendi yazarlığını zirveye taşıırken aynı zamanda “roman” türünün de edebi türler arasında zirveye yerleşmesine vesile olmuştur. Özellikle 1988 yılında kazandığı Nobel Edebiyat Ödülü ile bu başarısını kanıtlamış ve edebiyat otoriterleri tarafından “Kâhire'nin Dickens'i” ve “Kâhire'nin Balzac'ı” olarak lanse edilmiştir. Doğup büyüdüğü coğrafyayı, yaşadığı mahalleyi, etkileşim kurduğu insanları ve günlük yaşadığı iletişimlerini ustaca tahlil ederek romanlarına yansıtmıştır. Kendine özgü anlatım teknikleri, yazdığı konular, kullandığı sembolik ve imgesel detayları aldığı eğitimler ve kendine özgün bakış açısıyla harmanlayarak eserlerine yansıtmıştır. Eserlerinde toplumun her kesiminden karakterlere yer verirken yine aynı şekilde yaşanabilecek her türlü olayı da eserlerinde görmek mümkün olmaktadır. Böylece kendisinin Mısır halkından uzak olmadığını, Mısır ve Mısır halkı ile bağını koparmadığını göstermiştir. Bu özelliği ile okuyucular tarafından sevilmiş ve birçok takdir ve ödüle layık görülmüştür. Anlatım gücü, tasvir ustalığı, özgünlüğü, karakter ve olay tahlilleri, bakış açısı ile başta modern Mısır edebiyatı olmak üzere tüm Arap edebiyatını etkileyen Necib Mahfuz, Arap Edebiyatı'nda sembol bir isim olarak yer edinmiştir. Yazdığı romanlarla modern edebiyatın önünü açan ve “roman” türünün Arap dünyasında yer edinmesini sağlayan Mahfuz aynı zamanda kendinden sonra gelen yazarlara da ilham kaynağı olmuştur.

Kaynaklar

ABDUH, İ., *A'lamu's-Sahafe el Arabiyye*, Mektebetu'l-Âdâb. Ts.

ABDULAZİZ, İ., *Ene Necib Mahfuz*, Nefrû li'n-Neşr ve't-Tevzi', Mısır, 2006.

Ahmet b. Musatafa b. Ömer el-Haşimi, *Cevahiru'l-Belağa*, (tdk. Yusuf es-Sumayli), Mektebetü'l-Asriye, Beyrut, tsz.

BEZMEZ, S., vd. *Redhouse Büyük El Sözlüğü* Redhouse Yayınevi, İstanbul 1997.

ÇETİN, N., *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara 2009.

EL-MUSEVÎ, M. C., *er-Rivayetü'l-'Arabiyye en-Neş'etü ve't-Tahavvul*, Menşuratu Darul Âdâb, Beyrut 1988.

EL-ĞİTANİ, C., *El-Mecâlisul-Mahfûziyye*, Kahire, Daruş-Şuruk Yayınları, 2008.

ER, R., *Modern Mısır Romanı*, Hece Yayınları, Ankara 1997.

-----, "Roman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.35, TDV Yayınları, Ankara 2008, s. 164-165.

HEYET, "Roman", *Anabritanica*, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1993, C. XXVI, s. 324.

İbn-i Mâce, *Sünen* (thk. Şuayb Arnavuti), Daru'r-Risale el-'Alemiyye, C. 2., Beyrut 2009.

ES-SE'AFÎN, İ., *Tatavvuru'r-Rivaye el-'Arabiyye el-Hadise fî Biladi's-Şam*, Daru'l-Menahil, Beyrut 1987.

İŞLER, E. ve ÖZAY, İ., *Türkçe-Arapça Sözlük*, Fecr Yayınevi, Ankara 2010.

MUTÇALI, S., *Dağarcık Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.

ROGER, A., *Edebiyat Tarihi ve Arap Romanı*, (Çev. Faruk Çiftçi), KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, s. 134.

Tebrani, el-Mu'Cemü'l-Kebir, *Mektebet-u İbni't-Teymiye*, Kahire, had. no; 12561, C. XII. 1994,

YILDIZ, M., "Necip Mahfuz'un Sembolik Romanları", Doktora Tezi, Ankara 1998.

Racâ en-Nakkâş, *Necîb Mahfûz Safahât min Müzakkerrâtihi ve Adva Cedîde alâ Edebih ve Hayâtih*, Muessesetu'l-Ehrâm, Kahire 1998.